

ТМГ. XXXVIII	Бр. 4	Стр. 1851-1854	Ниш	октобар - децембар	2014.
--------------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

Приказ дела
Примљено: 23. 10. 2014.
Одобрено за штампу: 24. 11. 2014.

Милена Жикић
Ниш

ОСВРТ НА СРБЕ И РАТ У ЈУГОСЛАВИЈИ 1941. ГОДИНЕ преиспитивање достигнутих научних резултата*

Историја Другог светског рата доста је истраживана на нашим просторима (Јован Марјановић, *Народноослободилачки рат – народна револуција у Југославији 1941–1945: кратак преглед*, Београд: Култура, 1957; Венцеслав Глишић, *Терор и злочини нацистичке Немачке у Србији 1941–1944*, Београд: Рад, 1970; Бранко Петрановић, *Србија у Другом светском рату: 1939–1945*, Београд: Војноиздавачки и новински центар, 1992; Бранко Петрановић, *Политичке снаге Србије 1941. и њихове поделе* /у:/ Историјски гласник бр. 1–2/1990–1992, стр. 73–82; Коста Николић, *Историја равногорског покрета: 1941–1945*, књ. 1–3, Српска реч, 1999; Драган Алексић, *Привреда Србије у Другом светском рату*, Београд: Институт за новију историју Србије, 2002; Стеван К. Павловић, *Хитлеров нови анти-поредак: Други светски рат у Југославији* / превео с енглеског Ђорђе Трајковић / Београд: Сію, 2009; *Ослобођење Београда 1944*: зборник радова, [главни и одговорни уредник Александар Животић], Београд: Институт за новију историју Србије, 2010; Алексеј Ј. Тимофејев, *Руси и Други светски рат у Југославији: утицај СССР-а и руских емиграната на догађаје у Југославији 1941–1945*, Београд: Институт за новију историју Србије, 2011; Бојан Б. Димитријевић, *Војска Недићеве Србије: оружане снаге Српске владе 1941–1945*, Београд: Службени гласник, 2014). Уколико се има у виду бројност студија о Другом светском рату, са правом се може запитати шта је о њему остало недоречено, или чему још једна студија која тематизује представе о њему. Међутим, управо 21. век пружа могућност за студиозније промишљање и сагледавање југословенског питања уочи и у току 1941. године. Како је функционисала југословенска држава у међуратном периоду, са којим се све проблемима суочавала, зашто је 1941. година – година политичког искушења и у истом тренутку време нових изазова – са знајемо у тематском зборнику *Срби и рат у Југославији 1941. године*, који је настао као резултат рада на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Срби и Србија у југословенском и међуна-*

milenzazikic85@gmail.com

* Драган Алексић (ур.). (2013). *Срби и рат у Југославији 1941. године*. Београд: Институт за новију историју Србије, 648 стр.

родном контексту: унутрашњи развитак и положај у европској светској заједници.

Ове године шира и стручна јавност добила је прилику да после више од седам деценија, у оквиру којих је научна мисао сазрела, визура се мењала, а искуство проговарало, на другачији начин сагледа почетак пете деценије 20. века кроз радове истраживача из земље и иностранства. Наиме, како су године одмицале, време пролазило, стицала се нова сазнања, отвара ли нови погледи, ширили видици, јавила се потреба за преиспитивањем достигнутих научних резултата и то окупљањем радова европских и балканских историографа.

У издању Института за новију историју Србије, Музеја жртава геноцида и Института за славистику Руске академије наука, а у оквиру библиотеке Зборници радова (Института за новију историју Србије), десета књига је посвећена истраживању југословенских криза, војних и политичких процеса, који су кулминирали у априлу 1941. године. Тематски зборник на 630 страница окупља 27 научних радова, које потписује око 30 истраживача из земље и иностранства. Радови су разврстани у три тематске целине (*Југословенске кризе и искушење рата; Југославија, суседи и велике силе на почетку Другог светског рата; Србија под окупацијом 1941. године*), кроз које се може сагледати на који начин истраживачи приступају историји Другог светског рата на бившем југословенском простору.

У *Предговору* (13–15) др Драган Алексић је записао: „Будући да су у првој ратној години бројни политички, социјални и економски проблеми ‘прве’ југословенске државе, који су се накупили у међуратном периоду, а нарочито при крају тог раздобља, достигли кулминацију, питања отворена 1941. могу се разумети тек ако се сагледају њихови корени и генеза у континуитету. Управо због тога хронолошка граница зборника *Срби и рат у Југославији 1941.* померена је... у правцу времена које је претходило години наведеној у наслову... Овај зборник отвара проблеме и поставља питања која ће, без сумње, и у будућности бити предмет истраживања историјске науке.“

Међународни зборник окупља радове истраживача из шест земаља, написане на више језика (српском, енглеском, немачком и руском), док су резимеи на српском и енглеском језику. Затим, сви радови садрже напомене и библиографске референце уз текст, док су поједини чланци опремљени описном статистиком (табелама, графиконима), као и илустрацијама. Тематска студија обрађује политичке снаге у Југославији у предвечерје рата, као и кључне догађаје који су обележили 1941. годину (мартовску кризу, Априлски рат, окупацију, колаборацију, грађански рат, геноциде, комунисте, четнике).

Прва тематска целина, *Југословенске кризе и искушење рата* (19–139), састоји се од 7 научних радова и то у већој мери иностраних. Наиме, четворица истраживача (Christian Kurzydowski, Božo Repe, Владимир Алексевић Тесемников и Александр Александрович Силкин), са географског простора од Британије до Москве, исписују предратну – међуратну историју, односно преиспитују догађаје и анализирају личности, трагајући за узроцима и коренима догађаја и историјских процеса који су на историјској сцени доминирали током 1941. године. На више од стотину страница упознајемо се са раним идеолошким утицајима Димитрија Љотића; сазнајемо ко и како креира „словеначку политику“ уочи Другог светског рата;

откривамо да су у часопису *Руски архив* транспарентно приказане претње СССР-у од нацистичке Немачке и Јапана; схватамо улогу и значај краља Александра у очувању државне заједнице, данима диктатуре, као и момен-тима који су уследили након његовог убиства (уздизање малобројних и мар-гиналних партија). Поред тога, бројнији домаћи аутори (Александар Стоја-новић, Александар Лукић, Жељко Бјељац, Марија Дробњаковић и Милан Радовановић) такође проналазе своје место у првој тематској целини. На-име, на нешто мањем броју страница се упознајемо са политичким и друштвеним деловањем Владимира Велмар-Јанковића, иначе, помоћника министра просвете и вера Велибора Јонића. Поред тога, упознајемо се и са животом Младена Жујовића, представника српског грађанства, као и њего-вим погледима на рат у Европи 1939–1940, док троје аутора презентује сво-ја сазнања о миграцији становништва Војводине уочи и почетком Другог светског рата.

Југославија, суседи и велике силе на почетку рата (141–247) наслов је друге тематске целине која је по обимности мања од прве и на нешто више од деведесет страница кроз радове аутора из иностранства (Леонид Гибианский, Katrin Voeskh, Voin Војинов, Mario Jareb), расветљава совјетску политику према Југославији уочи априлске катастрофе 1941. године; откри-ва планове нацистичке Немачке о Југославији 1940/41; анализира односе Бугарске и Југославије уочи Априлског рата; приказује америчку диплома-тију према Краљевини Југославији током 1940. године, а посебно током пр-вих месеци 1941. године, док о улози Комунистичке партије Југославије у догађајима од 27. марта 1941. године сазнајемо на основу истраживања је-диног домаћег и у истом тренутку последњег истраживача (Александар В. Милетић) у другој тематској целини.

Последња тематска целина, *Априлски рат и окупација Југославије* (251–556), хронолошки је краћа и садржајнија у погледу радова страних (Арпад Хорњак, Nikica Barić) и домаћих аутора (Владимир Јовановић, Зоран Јањетовић, Драган Алексић, Ненад Антонијевић, Јован Мирковић, Алексеј Тимофејев, Силвија Крејаковић, Драган Цветковић, Милан Терзић, Коста Николић, Љубинка Шкодрић, Дејан Зец). Трећа тематска целина открива учешће Мађарске у распарчавању Југославије 1941. године; реконструише балканске политичке прилике и априлски слом Вардарске бановине; пре-испитује сазнања о југословенском делу Баната током 1941. године; открива мисију Едмунда Фезенмајера у Србији 1941. године; појашњава српско-албанске односе у Косовском округу 1941. године у контексту немачко-ита-лијанских интереса; анализира идеолошку основу злочина Независне Држа-ве Хрватске 1941. године; реконструише Совјетски утицај на почетак борбе против окупатора и избијање грађанског рата у Југославији 1941.; приказује резултате масовне одмазде у Краљеву, октобра 1941; ревидира губитке пар-тизанског покрета са територије Србије у устанку 1941. године; указује на стање у Југославији 1941. године на основу војних извештаја из Каира; спо-знаје ратну стратегију Комунистичке партије Југославије у Другом свет-ском рату; анализира идеолошка начела просветне политике владе Милана Недића; истражује спортску политику у окупираној Србији у контексту др-жавне контроле, као и покушаје идеологизације; приказује однос власти Не-зависне Државе Хрватске према српском становништву у северној Далма-цији од априла 1941. до септембра 1943. године.

Последње странице посвећене су *Прилогу* (559–631) двојице аутора (Душан Р. Бајагић и Александар Стојановић), у коме се анализирају југословенске кризе од 1918. до 1941. године, као и Други светски рат на простору Србије, са аспекта новије српске историографије, писане од 1990. до 2010. године. Осим тога, последњи рад може преузети и улогу завршног разматрања.

Тираж од 300 примерака обећава још једно издање Зборника, имајући у виду његову вредност, значај, као и смернице које пружа за нова истраживања. Иначе, допадљив дизајн корица и одлична штампа поверена је штампарији Милгин из Београда. Биљана Рацковић била је задужена за коректуру и лектуру свих текстова, док су преводне на енглески урадили Зоран Јањетовић и Александар Стојановић, а на руски језик Алексеј Тимофејев.

На крају, можемо констатовати да су сви радови у Зборнику настали као резултати историографских истраживања заснованих на методолошки иновативној и научно утврђеној анализи разноврсних извора, различите провенијенције, високог степена веродостојности, као и да сумирају и критички преиспитују досадашња сазнања о 1941. години, указујући на недовољно истражена питања, нудећи нове погледе и постављајући нова питања као основ за будућа истраживања. Осим тога, одлично постављена методолошко-истраживачка структура и изузетна заинтересованост аутора из земље и иностранства за тему, као и очигледна стручност свих истраживача, учинили су да студија буде не само увертира, већ зацело и важна смерница у домену наше науке, која ће уз то, врло вероватно постати незаобилазна литература за изучавање не само рата у Србији 1941. године, већ читаве југословенске историје од 1918. до 1941. године.

Надасве, на крају можемо констатовати да је Редакција успела у својој намери да у Зборнику окупи радове високог научног квалитета и притом отвори простор за даља истраживања, као и нове студије.